

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

دانشکده علوم انسانی

پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم شناسی

مطالعه تطبیقی بزه جاسوسی در حقوق کیفری ایران، فرانسه و ایتالیا

توسط:

لیلا جمشیدی

استاد راهنما:

دکتر سید محمود مجیدی

استاد مشاور:

دکتر علیرضا جلالی

شهریورماه ۱۳۹۸

سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

دانشگاه دامغان

دانشکده علوم انسانی

پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم شناسی

عنوان:

مطالعه تطبیقی بزه جاسوسی در حقوق کیفری ایران، فرانسه و ایتالیا

توسط:

لیلا جمشیدی

استاد راهنما:

دکتر سید محمود مجیدی

استاد مشاور:

دکتر علیرضا جلالی

شهریورماه ۱۳۹۸

به نام خدا

مطالعه تطبیقی بزه جاسوسی در حقوق کیفری ایران، فرانسه و ایتالیا

به وسیله :

لیلا جمشیدی

پایان نامه

ارائه شده به تحصیلات تکمیلی دانشگاه به عنوان بخشی از
فعالیت های تحصیلی لازم برای اخذ درجه کارشناسی ارشد

در رشته ی :

حقوق جزا و جرم شناسی

از دانشگاه دامغان

ارزیابی و تأیید شده توسط کمیته پایان نامه با درجه: عالی

دکتر سید محمود مجیدی استادیار رشته حقوق، گرایش فقه و جزا، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه
دامغان (استاد راهنما)

دکتر علیرضا جلالی استادیار رشته حقوق، گرایش عمومی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه دامغان
(استاد مشاور)

دکتر محمدحسن حسنی استادیار رشته حقوق، گرایش جزا و جرم شناسی، دانشکده علوم انسانی،
دانشگاه دامغان (استاد داور)

دکتر مهدی ذوالفقاری استادیار رشته حقوق، گرایش فقه و مبانی حقوق، دانشکده علوم انسانی،
دانشگاه آزاد دامغان (استاد داور)

دکتر محمدحسن حسنی استادیار رشته حقوق، گرایش جزا و جرم شناسی، دانشکده علوم انسانی،
دانشگاه دامغان (نماینده تحصیلات تکمیلی)

شهریورماه ۱۳۹۸

تقدیم به:

سپاس و ستایش از دستان راکه بار دیگر به من فرصت آموختن داد
خدای راسبی ساگرم که از روی کرم، پدر و مادری فدکار نصیم ساخته
تا در سایه درخت پر بار وجودشان بیسایم و از ریشه آن ها شاخ و برگ کیرم
والدینی که بودنشان تاج افتخاری است بر سرم و نشان دلیلی است بر بودنم
آموزگارانی که برایم زندگی و انسان بودن را معنا کردند

تقدیم به وجود با ارزششان

تقدیم به آن صنوبرهای سرخی که چون لاله زاده شدند

و چون شقایق ایستاده مردند

خصوصاً عمومی بزرگوارم.

پاسکزاری:

پرودگار جان ماراضفای خودده و دل مارا هوای خودده، و چشم ماراضفای خودده و مارا از فضل و کرم خود آن ده که آن به.

باساس ازسه وجود مقدس پدر و مادرم که توانایی ایشان رفت تا توانمند سازند

و به اساتید فاضل و فریخته ام که همواره روغم را هم بودند که هر چه آموختم در مکتب عشق شما آموختم و هر چه بگو شدم قطره ای از دریای

یکران زحمات شما را پاس نتوانم گفت.

اکنون با احترام فراوان پاسکزار اساتید بزرگوارم می باشم خصوصا

از استاد فرزانه جناب آقای دکتر سید محمود مجیدی که اسطوره علم و سخاوت و بزرگی بستند و قطعاً بدون راهنمایی های با ارزش ایشان

تأمین این پایان نامه بر ایم بسیار مشکل می نمود.

جناب آقای دکتر علیرضا جلالی که راهنمایی های کرانقدر ایشان چراغ راهم بود و همچنین جناب آقای دکتر محمد حسن حسنی و جناب

آقای دکتر مهدی ذوالفقاری که با وجود مشغله های زیاد داوری پایان نامه این بنده تحسیر پذیرفتند.

و تمام کسانی که در دین این پایان نامه صبورانه مرایاری نمودند.

چکیده

مطالعه تطبیقی بزه جاسوسی در حقوق کیفری ایران، فرانسه و ایتالیا

به وسیله :

لیلا جمشیدی

در دهه های اخیر، قلمرو جرایم علیه امنیت به ویژه جاسوسی دچار تغییرات مهم و بنیادین شده است. با وجود این، سیاست کیفری ایران در زمینه ی جرم انگاری این جرم، نزدیک به یک صد سال است که تغییر مهمی را به خود ندیده است. از این روست که سیاست کیفری ایران از جنبه های مختلف در زمینه ی مبارزه با این جرم-درمقایسه تطبیقی باحقوق کیفری کشورهای فرانسه وایتالیا- دچار ایرادات و نارسائی های مختلف و متعددی شده است. عدم انطباق سیاست کیفری ایران با تحولات نوین جاسوسی شامل ارکان سه گانه این جرم و نیز پاسخ های کیفری تعیین شده می باشد. در ارتباط با رکن قانونی، وجود ابهامات تقنینی در مصادیق جاسوسی، عدم تفکیک جاسوسی از خیانت به کشور و استفاده از قیود متعدد و غیر ضرور در زمره این نارسائی ها می باشد. در ارتباط با ارکان مادی و روانی نیز می توان به ترتیب به تحدید موضوع جاسوسی و عدم شمول آن به جنبه های جدید امنیتی و نیز تقید جرم انگاری به سوءنیت خاص و انگیزه مجرمانه اشاره کرد. با توجه به نارسایی های فوق و نیز عدم حمایت کیفری کامل مقنن از منافع حیاتی و محوری مردم، پیشنهاد نگارنده همانا لزوم توجه قانونگذار به ضرورت توسعه ی دامنه ی جرم انگاری این جرم از طریق گسترش موضوع آن به مطلق اطلاعات و اشیاء و نیز شمول جنبه های نوین اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی امنیت می باشد. از طرف دیگر عدم تقید جرم انگاری جاسوسی به سوءنیت خاص و انگیزه ی مجرمانه و نیز ارائه تعریف یا احصاء مصادیق جاسوسی می تواند سروسامانی نسبی را به مقررات مربوطه اعطاء نماید.

واژگان کلیدی: جاسوسی، جرم علیه ملت، جرم علیه دولت، جرم انگاری، حقوق فرانسه، حقوق ایتالیا

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱.....	مقدمه.....
۵.....	الف:اهمیت موضوع تحقیق.....
۵.....	ب: اهداف تحقیق.....
۶.....	ج: پیشینه تحقیق.....
۷.....	د: سؤالات تحقیق.....
۷.....	ه: فرضیه های تحقیق.....
۷.....	و: روش تحقیق.....
۸.....	ز: سامان دهی تحقیق.....
	فصل نخست: مفاهیم ، تحولات ، مبانی و درآمدی بر ارکان جاسوسی
۱۰.....	۱-۱-بازشناسی مفاهیم.....
۱۰.....	۱-۱-۱-واژگان مهم و اصلی.....
۱۰.....	۱-۱-۱-۱-جاسوسی.....
۱۴.....	۱-۱-۱-۲-امنیت.....
۱۶.....	۱-۱-۱-۳-جرایم علیه امنیت.....
۲۰.....	۱-۱-۱-۴-جرم انگاری.....
۲۲.....	۱-۲-تفکیک جاسوسی از خیانت به کشور.....
۲۳.....	۱-۲-۱-معیارها.....
۲۳.....	۱-۲-۱-۱-معیار ذهنی.....
۲۴.....	۱-۲-۱-۲-معیار عینی.....

- ۲۵.....۱-۲-۱-۱-۳. معیار ملیت
- ۲۶.....۱-۲-۱-۲. رویکردها.
- ۲۶.....۱-۲-۲-۱-۱. رویکرد حقوق ایران
- ۲۸.....۱-۲-۲-۱-۲. رویکرد حقوق فرانسه
- ۲۸.....۱-۲-۲-۱-۳. رویکرد حقوق ایتالیا
- ۲۹.....۲-۱. تحولات و مبانی
- ۲۹.....۱-۲-۱. تحولات تاریخی
- ۲۹.....۱-۲-۱-۱. در ادوار قدیم
- ۳۱.....۱-۲-۱-۲. در دوران معاصر
- ۳۱.....۱-۲-۱-۲-۱. ایران
- ۳۱.....۱-۲-۱-۲-۱-۱. در دوران قبل از انقلاب
- ۳۵.....۱-۲-۱-۲-۱-۲. در دوران پس از انقلاب
- ۳۷.....۱-۲-۱-۲-۲. فرانسه
- ۳۸.....۱-۲-۲-۱-۲-۱-۱. در دوران قبل از تصویب قانون مجازات جدید فرانسه
- ۳۹.....۱-۲-۲-۱-۲-۱-۲. در دوران پس از تصویب قانون مجازات جدید فرانسه
- ۴۱.....۱-۲-۱-۲-۳. ایتالیا
- ۴۲.....۲-۲-۱. مبانی
- ۴۲.....۱-۲-۲-۱. مبانی شرعی
- ۴۴.....۲-۲-۲-۱. مبانی عرفی
- ۴۵.....۳-۱. ارکان مجرمانه
- ۴۵.....۱-۳-۱. رکن قانونی
- ۴۶.....۱-۱-۳-۱. در حقوق ایران
- ۴۷.....۲-۱-۳-۱. در حقوق فرانسه
- ۴۹.....۳-۱-۳-۱. در حقوق ایتالیا
- ۵۲.....۲-۳-۱. رکن مادی
- ۵۳.....۱-۲-۳-۱. رفتار مجرمانه
- ۵۳.....۱-۱-۲-۳-۱. جمع آوری اطلاعات
- ۵۵.....۲-۱-۲-۳-۱. انتقال اطلاعات
- ۵۷.....۳-۱-۲-۳-۱. ورود به اماکن ممنوعه

- ۶۱.....موضوع جرم.۲-۲-۳-۱
- ۶۳.....نتیجه جرم.۳-۲-۳-۱
- ۶۴.....رکن روانی.۳-۳-۱
- ۶۵.....سوءنیت عام.۱-۳-۳-۱
- ۶۶.....سوءنیت خاص.۲-۳-۳-۱
- ۶۹.....انگیزه مجرمانه.۳-۳-۳-۱

فصل دوم: پاسخ های کیفری سرکوبگر و درآمدی بر نارسائی های

سیاست کیفری ایران در قبال جاسوسی

- ۷۳.....۱-۲.پاسخ های کیفری سرکوبگر
- ۷۳.....۱-۱-۲.مجازات های اصلی
- ۷۴.....۱-۱-۱-۲.مجازات های ناظر بر اشخاص حقیقی
- ۷۴.....۱-۱-۱-۱-۲.اعدام
- ۷۷.....۲-۱-۱-۱-۲.حبس
- ۷۹.....۳-۱-۱-۱-۲.جزای نقدی
- ۸۰.....۲-۱-۱-۲.مجازات های ناظر بر اشخاص حقوقی
- ۸۲.....۲-۱-۲.مجازات های تکمیلی
- ۸۵.....۱-۲-۱-۲.مجازات های تکمیلی اجباری
- ۸۶.....۲-۲-۱-۲.مجازات های تکمیلی اختیاری
- ۸۶.....۳-۱-۲.مجازات های تبعی
- ۸۷.....۲-۲.نارسائی های سیاست کیفری ایران
- ۸۸.....۱-۲-۲.ابهامات تقنینی
- ۸۸.....۱-۱-۲-۲.عدم تعریف یا احصاء مصادیق جاسوسی
- ۸۹.....۲-۱-۲-۲.ابهام در موضوع جاسوسی و جرایم مرتبط با جاسوسی
- ۹۰.....۲-۲-۲.عدم جرم انگاری های جدید
- ۹۱.....۱-۲-۲-۲.اشتغال به یک فعالیت جهت دریافت یا ارائه اطلاعات
- ۹۱.....۲-۲-۲-۲.ارائه اطلاعات نادرست به مقامات مسؤل
- ۹۲.....۳-۲-۲.عدم جرم انگاری مستقل معاونت در جاسوسی

۹۳.....	۴-۲-۲.عدم بکارگیری قیود حداقلی.....
۹۳.....	۱-۴-۲-۲. ماده ۵۰۶ ق.م.ا.....
۹۷.....	۲-۴-۲-۲. ماده ۵۰۸ ق.م.ا.....
۱۰۰.....	۵-۲-۲. جرم انگاری مقید به سؤنیت خاص و انگیزه مجرمانه.....
۱۰۱.....	۱-۵-۲-۲. ماده ۵۰۵ ق.م.ا.....
۱۰۱.....	۲-۵-۲-۲. ماده ۵۰۱ ق.م.ا.....
۱۰۲.....	۳-۵-۲-۲. ماده ۵۰۳ ق.م.ا.....
۱۰۳.....	۶-۲-۲.عدم سیاست کیفری سنجیده در متون قانونی.....
۱۰۴.....	۱-۶-۲-۲. بررسی شرایط ماده ۵۰۵ ق.م.ا.....
۱۰۵.....	۲-۶-۲-۲. بررسی شرایط ماده ۵۰۱ ق.م.ا.....
۱۰۶.....	۳-۲. نتیجه گیری.....
۱۱۰.....	۴-۲. پیشنهادهای اصلاحی.....
۱۱۴.....	۵-۲. مواد پیشنهادی.....
۱۱۶.....	مآخذ.....

مقدمه

حاکمیت ملی همواره مهمترین ارزش برای ملت‌ها بوده و علی‌رغم تلاش‌هایی که در دوران معاصر برای ایجاد نوعی فدرالیسم فراملی انجام شده است، هنوز هم می‌توان گفت که این مفهوم در حقوق بین‌الملل تقریباً یک برج و باروی غیر قابل تسخیر و مورد تأکید فراوان ملت‌ها و دولت‌ها می‌باشد. ملل گوناگون همیشه برای حاکمیت خود ارزش قائل بوده‌اند و حکام در تلاش بودند تا برای حفظ قدرت و حاکمیت خود و خطراتی که جرایم علیه امنیت برای حاکمیت و استقلال آنها ایجاد می‌نماید، مقررات سختی راجع به جرایم علیه امنیت به وجود آورند [۱].

یکی از مصادیق بارز و قدیمی جرایم علیه امنیت، جرم جاسوسی است که معمولاً یک جرم سازمان یافته و در عین حال فراملی می‌باشد، زیرا با ارتکاب آن اطلاعات حیاتی یک کشور در زمینه امور نظامی، امنیتی و سیاسی، از طریق یک نظام سازمان یافته و با استفاده از منابع انسانی نه ابزاری در اختیار کشور یا کشورهای دیگر قرار می‌گیرد [۲].^۱ جاسوسی در صحنه بین‌المللی اهمیت و کاربرد بیشتری دارد بر همین اساس، آن را یکی از مصادیق جرایم علیه امنیت خارجی به حساب می‌آورند [۳]. از قدیم الایام، جاسوسی را هم ردیف خیانت به کشور قرار می‌دهند، که اولی از سوی خارجیان، دومی، از سوی اتباع یک کشور علیه آن کشور قابل ارتکاب می‌باشد. به تدریج، این تفکیک در بسیاری از نظام‌های کیفری دنیا رنگ باخته است [۴].

آن چه امروزه، تحت عنوان جاسوسی و خیانت به کشور، مورد بحث قرار می‌گیرد و به عنوان جرایم سیاسی شناخته شده است، سابقه طولانی در تاریخ دارد. در عین حال، از نظر تاریخی شاید نتوانیم مبدأ مشخص و روشنی برای پیدایش جرایمی از قبیل جاسوسی و خیانت به کشور بیابیم. با این همه از زمانی که بشر به اقتضای طبع مدنی خویش، زندگی اجتماعی را تشکیل داد درگیری‌هایی بین افراد و هیئت حاکمه به وجود آمد و جرایم خیانت و جاسوسی پدیدار شد [۵].

جرم جاسوسی که نوعاً امنیت داخلی و خارجی کشور را به مخاطره می‌اندازد، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است و دلیل این امر، آثار و نتایج زیانبار و گاه جبران‌ناپذیری است که در اثر عمل جاسوسی احياناً گریبان گیر کشور و دولت می‌شود [۶].

جاسوسی قدرت دانستن است. قدرتی که با آن می‌توان متوجه شد چگونه حوادث به امتیازاتی برای کشورها تبدیل می‌شود. به این سبب کشورهای مختلف به طور معمول به خود اجازه می‌دهند که برای حفظ موقعیت، حراست از مرزهای جغرافیایی و تقویت نیروهای خویش در مقابل رقیب به اطلاعاتی در زمینه‌های اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، نظامی و غیره دسترسی پیدا کنند و برای حصول

^۱ البته اگر انسان‌ها از ابزار یا حیوانات برای جاسوسی استفاده کنند، جاسوسی به آنان قابل استناد خواهد بود.

به این مقصود همواره در صدد پیدا کردن و استخدام نمودن نیروهایی هستند که از هر طریق و به هر قیمت ممکن اطلاعات را در اختیار آن‌ها قرار دهند [۷].

گسترش وسایل جاسوسی و پیدایش ابزارهایی همچون ماهواره، دستگاه‌های شنود و فیلم برداری، پدیده جاسوسی را به یکی از مسائل مهم دوران کنونی تبدیل کرده است. دهه هشتاد میلادی دهه جاسوسی نام گرفته است که یکی از دوران متمایز در تاریخ جاسوسی به حساب می‌آید زیرا جاسوسی‌های زیادی کشف شد که عمده آنها مربوط به کشور آمریکا و شوروی سابق در جنگ سرد بوده است [۸].

جرم جاسوسی از ادوار گذشته در وهله اول به اسرار نظامی وحدت نظر در جنگ‌های خارجی تعلق داشت اما با تحولات اجتماعی، صنعتی، اقتصادی و سیاسی دامنه آن بسیار وسیع شد و به این موارد نیز تسری پیدا کرد. جاسوسی در میان جرایم علیه امنیت کشور جایگاه ویژه‌ای دارد زیرا صرف نظر از اینکه خطر زیادی دارد در حد گسترده تری نسبت به بقیه جرایم رخ می‌دهد.

امروزه، با گسترش و پیچیدگی جوامع بشری، موضوعات سری و محرمانه گوناگونی وجود دارد که صیانت از آن‌ها برای کشورها اهمیت بسزایی دارد و فاش شدن هر نوع از این اطلاعات ممکن است حیات و امنیت آن کشورها را به خطر بیندازد. بر همین اساس و با توجه به ماهیت اطلاعات مورد تجسس، جاسوسی را به جاسوسی سیاسی، نظامی، اقتصادی و علمی تقسیم می‌کنند.

جاسوسی سیاسی: یکی از متداولترین انواع جاسوسی، تجسس پیرامون مسائل سیاسی است که مورد اهتمام اکثر کشورها به ویژه قدرت‌های بزرگ دنیا می‌باشد. هدف جاسوسی سیاسی، شناخت گروه‌ها و احزاب سیاسی و نیروهای مؤثر در کشور و فرقه‌های مذهبی و رهبران و مبانی فکری آن‌ها و روابط این گونه نهادها و اجتماعی و دینی با یکدیگر است که دشمن از طریق شناخت این گونه نهادها و ایجاد اختلاف بین آن‌ها، امنیت کشور را به طور جدی در معرض خطر قرار می‌دهد [۹].

جاسوسی نظامی: این قسم از جاسوسی هر چند که در زمان صلح و جنگ صورت می‌پذیرد ولی اهمیت آن در زمان جنگ چند برابر می‌شود. معمولاً هدف از جاسوسی نظامی، شناسایی استعدادها و امکانات نظامی دیگر کشورها، کسب اطلاعات در مورد توان نظامی، نوع و میزان تسلیحات، سازمان نیروهای مسلح، استحکامات نظامی و مواضع دفاعی کشورها و خصوصاً نقشه‌ها و اسرار نظامی آن‌ها می‌باشد. امروزه ماهواره‌های شناسایی و بازرسی در جاسوسی نظامی استفاده می‌شود. جاسوسی نظامی آن چنان فنی و تخصصی است که در سازمان‌های جاسوسی بخش‌های ویژه‌ای را به خود اختصاص داده است. این قسم از جاسوسی به جهت اهمیت بسیار زیاد آن مورد توجه قانونگذار در کشورهای مختلف قرار گرفته و مجازات‌های سنگینی بر آن وضع شده است [۱۰].

جاسوسی اقتصادی: در جهان معاصر به دلیل پیشرفت سریع و چشمگیر تکنولوژی و گسترش رقابت های اقتصادی، موضوعات اقتصادی عرصه حساسی برای فعالیت های جاسوسی محسوب می شوند [۱۱]. آسان ترین روش به دست آوردن اطلاعات صنعتی، پرداخت دستمزد های قابل توجه و دائمی به صاحبان سمت های حساس در مؤسسات دولتی و خصوصی، بازرگانی و صنعتی است [۱۲]. جاسوسی علمی: تمامی نوآوری ها و اختراعات در زمینه اقتصاد و یا صنایع نظامی در نتیجه پیشرفت های علمی بشر است، به طوری که می توان پیشرفت علمی را منشاء و سرچشمه پیشرفت های نظامی و اقتصادی نامید. حفظ این اطلاعات از دستبرد اجانب از وسایل مهم دفاع از کشور است [۱۳].

اسرار و اطلاعات مربوط به مصالح سیاسی، اقتصادی، نظامی و فنی یک کشور موضوع مورد حمایت در جرم جاسوسی است که در هر کشوری با عنوان خاصی بیان می شود. مانند «اسرار دفاع ملی» در قانون فرانسه، «اسرار دولتی» در قانون آلمان و ایتالیا و «اسرار دفاع از مرزها و سلامت دولت» در قانون بلژیک و هلند و لوگزامبرگ.

برای برخورد با پدیده جاسوسی و جاسوسان، کشورها اقدام به انجام کارهایی که ضد جاسوسی معروف است می کنند. شیوه های کشورها با یکدیگر متفاوت است. گاه جاسوس به دلیل برخورداری از مصونیت دیپلماتیک، عنصر نامطلوب اعلام و اخراج می شود. گاهی وی دستگیر و بلافاصله محاکمه و مجازات می شود و گاهی نیز با دادن اطلاعات غلط به او سعی در گمراه کردن کشور مورد نظر می شود. برخی از کشورها نیز سعی می کنند جاسوس را به جای مجازات کردن، به یک جاسوس دو جانبه تبدیل نمایند [۱۴].

در رابطه با جرایم علیه امنیت به دلیل میزان بالای خطر آفرینی، دولت ها گاه در مورد این جرایم از اصول تثبیت شده حقوق جزا عدول می کنند که در ذیل به چند مورد اشاره می شود.

۱- اصل درون مرزی یا سرزمینی بودن حقوق جزا از اصول پذیرفته شده می باشد و براساس تأکید دیوان دائمی بین المللی دادگستری، خصیصه سرزمینی بودن ویژگی اصلی پذیرفته شده در همه نظام های حقوقی می باشد. مقررات حقوق جزا، به دلیل ارتباط مستقیمی که با مفهوم حاکمیت ملی دارند، تنها در محدوده مرزهای یک کشور و نسبت به اعمالی که در این محدوده ارتکاب می یابند اجرا می شوند. لیکن اصل مزبور گاه در جرایم علیه مصالح عمومی کشور استثنا خورده است؛ از جمله ماده ۵ ق.م.ا مصوب ۱۳۹۲^۱.

۲- حقوق جزا فرد را به دلیل برخورداری از اندیشه مجرمانه صرف محاکمه و مجازات نمی کند.

^۱ مانند ماده ۵ قانون جزای آلمان و ماده ۴ قانون جزای هلند.

۳- قانون باید صریح و روشن بوده تا جایی برای تفسیر و تعبیر موسع باقی نگذارد. گاه این مسأله در جرایم علیه امنیت، با پیش بینی بعضی از فرض ها و امارات، نادیده گرفته می شود.

۴- در جرایم علیه امنیت، معمولا شرایط قانونی تحقق جرم، نسبت به جرایم عادی، کمتر و وقوع آن ها سهلتر است. برای مثال، در جرایم عادی، معمولا صرف تهیه مقدمات ارتکاب جرم قابل تعقیب و مجازات، حتی به عنوان شروع به جرم تلقی نشده است. لیکن در جرایم علیه امنیت، قانونگذار گاهی اعمال مقدماتی را که در راستای ارتکاب جرایم علیه امنیت ارتکاب می یابند به عنوان جرم خاص پیش بینی کرده است.

۵- گاه در جرایم علیه امنیت، برخی از تخفیف ها و مساعدت هایی که به مجرمان عادی می شود منع شده است. طبق بند «الف» ماده ۴۷ ق.م.ا مصوب ۱۳۹۲، صدور حکم و اجرای مجازات در مورد جرایم علیه امنیت داخلی و خارجی کشور و شروع آنها قابل تعویق و تعلیق نیست. علاوه بر آن به موجب ماده ۷۱ قانون مذکور، اعمال مجازات جایگزین حبس در مورد جرایم علیه امنیت داخلی و خارجی کشور ممنوع است. ماده ۱۰۹ همین قانون، جرایم علیه امنیت داخلی و خارجی کشور را از شمول مرور زمان تعقیب، صدور حکم و اجرای مجازات خارج دانسته است.

قانون جزایی اعمال و رفتارهای مختلفی که امنیت کشور را به خطر بیاندازد مجازات می کند. کلیه جرایم علیه امنیت، جرایم مذکور در فصل اول «قانون تعزیرات» مصوب سال ۱۳۷۵ واجد جنبه عمومی، به موجب ماده واحده «قانون حدود صلاحیت دادسرا و دادگاه انقلاب» مصوب ۱۳۶۲ و ماده ۵ «قانون تشکیل دادگاه های عمومی و انقلاب» مصوب ۱۳۷۳، در دادگاه انقلاب قابل رسیدگی می باشند.^۱ رسیدگی به جرایم علیه امنیت و جاسوسی و جرایم مشابه که جنبه سیاسی دارند چنانچه توسط اعضاء نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران، ارتش، سپاه و هر نیروی مسلح قانونی دیگر

---

^۲ ماده واحده - دادسرا و دادگاه های انقلاب بخشی از دادگستری جمهوری اسلامی ایران است و زیر نظر شورای عالی قضایی اداره می شوند و صلاحیت آن عبارت است از رسیدگی به: ۱- کلیه جرایم علیه امنیت خارجی و داخلی و محاربه یا افساد فی الارض. ۲- سوء قصد به مقامات سیاسی. ۳- کلیه جرایم مربوط به مواد مخدر و قاچاق. ۴- قتل و کشتار و حبس و شکنجه به منظور تحکیم رژیم پهلوی و سرکوب مبارزات مردم ایران به آمریت و مباشرت. ۵- غارت بیت المال. ۶- گرانروشی و احتکار ارزاق عمومی.

تبصره: کلیه قوانین و مقرراتی که با این قانون مخالف باشد از تاریخ لازم الاجرا شدن این قانون ملغی است.

ماده ۵ قانون تشکیل دادگاه های عمومی و انقلاب مصوب ۱۳۷۳ مقرر می دارد: «به تعداد مورد نیاز دادگاه های انقلاب، در مرکز هر استان و مناطقی که ضرورت تشکیل آن را رئیس قوه قضایه تشخیص می دهد تحت نظارت و ریاست اداری حوزه قضایی تشکیل می گردد، و به جرایم ذیل رسیدگی می نماید: ۱- کلیه جرایم علیه امنیت داخلی و خارجی و محاربه یا افساد فی الارض. ۲- توهین به مقام بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران و مقام معظم رهبری. ۳- توطئه علیه جمهوری اسلامی ایران یا اقدام مسلحانه و ترور تخریب مؤسسات به منظور مقابله با نظام. ۴- جاسوسی به نفع اجانب. ۵- کلیه جرایم مربوط به قاچاق و مواد مخدر. ۶- دعاوی مربوط به اصل ۴۹ قانون اساسی.»

ارتکاب شده باشند و همچنین رسیدگی به جرایم شرکا و معاونین غیر نظامی آنان، بر طبق قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران در صلاحیت خاص دادگاه های نظامی قرار دارد [۱۵].

الف- اهمیت موضوع تحقیق

جاسوسی از جمله جرایم علیه امنیت خارجی کشور محسوب می گردد که جایگاه ویژه ای در زمینه جرایم علیه امنیت را به خود اختصاص داده است. دلیل این موقعیت ممتاز میزان بالای خطرآفرینی این بزه برای امنیت و استقلال کشور در صحنه بین المللی می باشد که می تواند منجر به سقوط دولت ها، تزلزل حکومت ها و حتی از بین رفتن استقلال و تمامیت ارضی آن ها شود.

به علت نبود تعریف و عدم احصاء مصادیق جرم جاسوسی در قانون ایران حقوقدانان برداشت یکسانی از آن ندارند. لذا جهت جلوگیری از اجحاف در حق این مجرمین بهتر است تا از نقاط مشترک تعاریف موجود در اسناد و متون بین المللی و قوانین سایر کشورها به یک تعریف مشخص و واحد و همچنین با برشمردن مصادیق این جرم در تشخیص هر چه بهتر که باعث تفکیک این جرم از جرایم مرتبط با جاسوسی شده باشد دست یابیم.

در این پژوهش سعی می شود تا با مقایسه سیاست کیفری ایران در زمینه جرم مورد نظر با سیاست کیفری فرانسه و ایتالیا، به نقاط ضعف و قوت مقررات قانونی کشورمان و راه های جدید برای اصلاح و به روز رسانی مقررات و سایر موارد دست یابیم. انجام این پژوهش، ضمن تلاش در رفع ابهامات موجود، زمینه قانونگذاری شفاف تر و کامل تر را برای مراکز تصمیم گیری فراهم می سازد.

ب- اهداف تحقیق

- ۱- شناخت ماهیت جرم جاسوسی و سیر قانونگذاری در این جرم.
- ۲- احصاء مصادیق جاسوسی و جرایم مرتبط با آن.
- ۳- تشریح عناصر تشکیل دهنده این جرم در قانون مجازات اسلامی، قانون جزایی فرانسه و قانون جزای ایتالیا.
- ۴- تبیین سیاست کیفری ایران، فرانسه و ایتالیا در زمینه جاسوسی و خیانت به کشور از نظر مفهومی و تفکیک بین این جرایم براساس معیارهای عینی، ذهنی و ملیت.
- ۵- تبیین ایرادها و نقایص جرم انگاری جاسوسی در مقررات جزایی ایران در مقایسه با مقررات جزایی فرانسه و ایتالیا.
- ۶- بازنگری در قوانین جاسوسی و جرایم مرتبط با آن.

ج- پیشینه تحقیق

جرم جاسوسی از زمره جرایمی است که نسبت به زمان گذشته تغییرات زیادی داشته است و دامنه شمول این جرم نسبت به گذشته وسیع تر شده است و به زمینه های بسیاری تسری داده شده است. در رابطه با جرم جاسوسی یا بررسی این جرم و یا تفاوت این جرم با جرایم دیگر تاکنون مطالب مختلفی در قالب کتاب، مقاله و پایان نامه نوشته و منتشر گردیده است که قریب به اتفاق آنها تنها به حقوق ایران پرداخته اند و در بعضی موارد نیز نگاهی کلی به اسناد بین المللی شده است. اما هنوز پژوهشی که سیاست کیفری ایران را با سیاست کیفری کشورهای دیگر تطبیق دهد و نگاهی متفاوت به موضوع داشته باشد و بخواهند ایرادات و نواقص جرم انگاری این جرم را مشخص کنند و راهکاری جهت اصلاح قوانین ارائه دهند صورت نگرفته است. اما در پایان نامه حاضر می توان به صورت تطبیقی سه نظام حقوقی ایران، فرانسه و ایتالیا را مورد مطالعه و بررسی قرار داد. در ادامه مرتبط ترین اسناد و منابع که قسمتی از آنها به موضوع جرم جاسوسی پرداخته اند، معرفی می شود.

مجیدی (۱۳۹۳) در کتابی با عنوان حقوق کیفری اختصاصی جرایم علیه امنیت به مطالعه تطبیقی سیاست جنایی تقنینی در جرایم علیه امنیت در حقوق موضوعه ایران و فرانسه پرداخته است که فصل سوم کتاب به جاسوسی اختصاص دارد.

زراعت (۱۳۸۵) در کتابی با عنوان حقوق جزای اختصاصی جرایم علیه امنیت و آسایش عمومی به مطالعه تطبیقی سیاست جنایی تقنینی در جرایم علیه امنیت در حقوق موضوعه فرانسه، لبنان، اردن و ایران پرداخته است که فصل اول کتاب به خیانت و جاسوسی اختصاص دارد.

میرمحمد صادقی (۱۳۸۹) در کتابی با عنوان حقوق کیفری اختصاصی به مطالعه تطبیقی جرایم علیه امنیت و آسایش عمومی با قوانین سایر کشورهای غربی و عربی پرداخته است که گفتار ششم از فصل اول به جاسوسی اختصاص دارد.

شکری و سیروس (۱۳۸۹) در کتابی با عنوان قانون مجازات اسلامی در نظم کنونی به مطالعه قانون مجازات عمومی و سایر قوانین مرتبط نظریات مشورتی اداره حقوقی قوه قضاییه و احکام شعب دیوان عالی کشور و غیره پرداخته است.

گلدوزیان (۱۳۹۲) در کتابی با عنوان بایسته های حقوق جزای اختصاصی ۱-۲-۳ به مطالعه جرایم علیه اشخاص، جرایم علیه اموال و مالکیت و جرایم علیه امنیت و آسایش عمومی و شرایط تحقق آن ها پرداخته است که بخش سوم مبحث دوم به جاسوسی و مصادیق آن اختصاص دارد.

رحمدل (۱۳۹۴) در مقاله ای با عنوان جاسوسی و خیانت به کشور به مطالعه مصادیق مربوط به هر یک از دو عنوان در ق.م.ا و ق.م.ج.ن.م و اشکال مختلف اعمال مزبور پرداخته است.

زارع و قره باغی (۱۳۹۴) در مقاله ای با عنوان تعارض میان جاسوسی و آزادی اطلاعات از منظر حقوق بین الملل بشر به مطالعه اقسام جاسوسی و ارتباط اصول حقوق بشر با جاسوسی پرداخته است.

د-سوالات تحقیق

۱-مهمترین تفاوت سیاست کیفری کشورهای ایران، ایتالیا و فرانسه در قلمرو بزه جاسوسی کدام است؟

۲-نارسانائی های سیاست کیفری ایران در قبال بزه جاسوسی کدام می باشد؟

۳-از منظر تحولات مفهومی جرایم علیه امنیت، جرم انگاری جاسوسی در حقوق کیفری ایران، ایتالیا و فرانسه در کدام مرحله وجود دارد؟

ه-فرضیه های تحقیق

۱- وجود جرم انگاری حداکثری در حقوق فرانسه -نسبت به حقوق کیفری ایران و ایتالیا-با تکیه بر توسعه دامنه جرم انگاری به قلمروهای علمی، فرهنگی، صنعتی، تجاری و محیط زیست مهمترین تفاوت سیاست کیفری در میان کشورهای مورد مطالعه می باشد.

۲- لزوم صراحت تقنینی در زمینه های تعریف جاسوسی، معیار تفکیک از خیانت به کشور و شمول موضوع آن و نیز لزوم توسعه جرم انگاری جاسوسی با تکیه بر جرم انگاری های جدید، جرم انگاری های بدون تقید به سوءنیت خاص و انگیزه مجرمانه و نیز جرم انگاری مستقل معاونت در جاسوسی مهمترین راهکارهای اصلاحی سیاست کیفری ایران در زمینه بزه جاسوسی است.

۳- بررسی شرایط حاکم بر جرم انگاری جاسوسی در کشورهای مورد مطالعه نشانگر آن است که جرم انگاری جاسوسی در کشورهای ایران و ایتالیا در مرحله دوم تحول مفهومی (جاسوسی بر محور جرایم علیه دولت) و در کشور فرانسه در مرحله سوم (جرایم بر محور منافع ملت) می باشد.

و-روش تحقیق

در این پژوهش که هدف مطالعه، موضوع جاسوسی در قوانین جزایی و حقوق کیفری ایران، فرانسه و ایتالیا می باشد از روش تحلیلی توصیفی استفاده می شود تا چگونگی وضع موجود جاسوسی و ویژگی ها و شرایط موجود در قوانین این سه کشور توصیف شود. در این راستا از روش گردآوری اطلاعات به صورت کتابخانه ای از طریق مراجعه به کتب و مقالات علمی _ پژوهشی و قوانین کیفری ایران و فرانسه و ایتالیا و پایگاه اطلاع رسانی معتبر استفاده شده است.

ز-سامان دهی تحقیق

پژوهش حاضر مشتمل بر دو فصل و هر فصل به چند مبحث و هر مبحث به فراخور مطالب به چند گفتار تقسیم شده است. مقدمه رساله به مطالبی در رابطه با موضوع پژوهش، اهمیت و اهداف تحقیق، پیشینه تحقیق، سؤالات و فرضیه های تحقیق و روش تحقیق اشاره شده است. در فصل نخست بازشناسی مفاهیم، مبانی و ارکان مجرمانه جرم مورد بررسی قرار گرفته است. فصل دوم به بررسی پاسخ های کیفری سرکوبگر و نارسائی های سیاست کیفری ایران در زمینه بزه جاسوسی و در پایان نتیجه گیری و پیشنهادهای ارائه شده است.

فصل نخست: مفاهیم، تحولات، مبانی و درآمدی بر ارکان جاسوسی